

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Кафедра технологічної та професійної освіти

«До захисту допускаю»

завідувач кафедри технологічної

та професійної освіти,

доктор педагогічних наук, професор

_____ Л.В. Оршанський «_____» _____ 2023 р.

**ОСОБЛИВОСТІ ПРИЛУЧЕННЯ ШКОЛЯРІВ
ДО НАЦІОНАЛЬНИХ МИСТЕЦЬКИХ ТРАДИЦІЙ
(НА ПРИКЛАДІ НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ ПРОМИСЛІВ
І РЕМЕСЕЛ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

Спеціальність: 014 «Середня освіта (Трудове навчання та технології)»

Магістерська робота

на здобуття кваліфікації – вчитель трудового навчання, технологій
та креслення

Автор роботи: Косач Ольга Василівна _____
підпис

Науковий керівник: д. пед. наук, проф.

Нищак Іван Дмитрович _____
підпис

Дрогобич, 2023 р.

Захист кваліфікаційної (магістерської) роботи

Тема: «Особливості прилучення школярів до національних мистецьких традицій (на прикладі народних художніх промислів і ремесел Закарпатської області)».

Оцінка за стобальною шкалою: _____.

Оцінка за національною чотирибальною шкалою: _____.

Коротка мотивація оцінки захисту:

дата

Голова ЕК

підпис

прізвище та ініціали

Секретар ЕК

підпис

прізвище та ініціали

АНОТАЦІЯ

Косач Ольга Василівна. Тема роботи: «Особливості прилучення школярів до національних мистецьких традицій (на прикладі народних художніх промислів і ремесел Закарпатської області)».

У магістерській роботі наведено загальні відомості про народні художні промисли і ремесла; здійснено характеристику традиційних народних художніх промислів і ремесел Закарпаття (гончарство, гутництво, ткацтво, килимарство, виправка шкіри, лозоплетіння). Досліджено роль і значення народних художніх промислів і ремесел для формування гармонійно розвиненої особистості учнів. Обґрунтовано можливості залучення учнів до народних художніх промислів і ремесел Закарпаття (на прикладі художнього плетіння з лози). Розроблено поширений план-конспект уроку з трудового навчання на тему «Технологія виготовлення виробів з вербової лози».

ANNOTATION

Olga Kosach. The topic of the work: «Peculiarities of the involvement of schoolchildren in national artistic traditions (on the example of folk arts and crafts of the Zakarpattia region)».

The master's work provides general information about folk arts and crafts; characterization of traditional folk arts and crafts of Zakarpattia (pottery, shoemaking, weaving, carpet making, leather tanning, wicker weaving) was carried out. The role and significance of folk arts and crafts for the formation of a harmoniously developed personality of students has been studied. The possibility of involving students in the folk arts and crafts of Zakarpattia (on the example of artistic vine weaving) is substantiated. A common plan-summary of a lesson on labor training on the topic «Technology of manufacturing products from willow vine» has been developed.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. НАРОДНІ ХУДОЖНІ ПРОМИСЛИ І РЕМЕСЛА	
ЗАКАРПАТТЯ : ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	8
1.1. Загальні відомості про народні художні промисли і ремесла	8
1.2. Характеристика традиційних народних художніх промислів і ремесел Закарпаття	14
1.3. Народні художні промисли і ремесла як важливий чинник формування гармонійно розвиненої особистості учнів	18
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ	
ЗАЛУЧЕННЯ УЧНІВ ДО ХУДОЖНЬОГО ПЛЕТІННЯ З ЛОЗИ	
НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ	27
2.1. Заготівля та підготовка сировини для плетіння	27
2.2. Обладнання та інструменти для плетіння з лози	30
2.3. Організація робочого місця учнів	33
2.4. Ознайомлення учнів з основними технологічними прийоми плетіння з лози	34
2.5. Поширений план-конспект уроку з трудового навчання на тему «Технологія виготовлення виробів з вербової лози».....	41
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51
ДОДАТКИ.....	54

ВСТУП

Актуальність роботи. Звернення до традиційних мистецьких форм, до народних ремесел важливе для становлення сучасної системи освіти в Україні, і передусім тому, що тут найбільш чітко виявляється зв'язок поколінь, формується дух національної свідомості. Людина, яка в дитинстві навчилася втілювати свої духовні сили в матеріальні результати праці, стає чутливою до громадських інтересів. Створюючи в праці матеріальні і духовні цінності, вона створює і саму себе [29].

Відродження національних традицій, відновлення народних художніх промислів, потребує від вчителів трудового навчання та керівників гуртків нових підходів до організації творчої художньо-трудової діяльності школярів. Українські народні ремесла є прекрасним засобом виховання справжніх патріотів нашої держави, а також розвитку гармонійної особистості школяра.

Протягом останніх років відбувся великий перелом у свідомості українців щодо необхідності відродження народних промислів. І школа стала важливим осередком цієї доброї справи. Великий прорив маємо у відродженні, розвитку та пропагуванні на Закарпатті різних видів народного мистецтва, зокрема, лозоплетіння, килимарства, писанкарства, роботи з соломкою та ін. Зокрема, в шкільних програмах з трудового навчання для учнів 5-9 класів [31] у змісті варіативної частини представлено програми із зазначених видів народної творчості, яка розрахована для реалізації на заняттях трудового навчання.

Аналогічно, різними видами народної декоративно-ужиткової творчості учні мають можливість займатися і в позаурочній діяльності. Але питання включення учнів до народної художньої творчості як на заняттях трудового навчання, так і в позакласній та позашкільній роботі, досліджені ще недостатньо. Часто вчителі трудового навчання, зокрема Закарпаття, мають певні проблеми з організацією та проведенням урочних і позаурочних занять, що відображають зміст та специфіку народних художніх ремесел, із пропагуванням виробів декоративно-ужиткового мистецтва тощо. Важли-

вість проблеми, недостатнє вирішення її в практиці роботи вчителів і спонукали до вибору **теми магістерської роботи:** «Особливості прилучення школярів до національних мистецьких традицій (на прикладі народних художніх промислів і ремесел Закарпатської області)».

Мета роботи: дослідити теоретичні та організаційно-методичні засади залучення учнів до народних художніх промислів і ремесел (на прикладі Закарпаття) на уроках трудового навчання.

Об'єктом дослідження виступає трудова підготовка учнів 5 – 9 класів у загальноосвітній школі.

Предмет дослідження – зміст, способи організації та методика художньо-трудової діяльності учнів на уроках трудового навчання.

Для досягнення визначеної мети були поставлені наступні **завдання дослідження:**

1. Навести загальні відомості про народні художні промисли і ремесла; здійснити характеристику традиційних народних художніх промислів і ремесел Закарпаття.
2. Дослідити роль і значення народних художніх промислів і ремесел для формування гармонійно розвиненої особистості учнів.
3. Обґрунтувати можливості залучення учнів до народних художніх промислів і ремесел Закарпаття (на прикладі художнього плетіння з лози).
4. Розробити поширений план-конспект уроку з трудового навчання на тему «Технологія виготовлення виробів з вербової лози».

Теоретичне значення роботи: досліджено теоретичні та організаційно-методичні засади залучення учнів до народних художніх промислів і ремесел (зокрема Закарпаття) на уроках трудового навчання.

Практичне значення роботи: наведено систему тренувальних вправ для ознайомлення учнів з основними технологічними прийоми плетіння з лози; розроблено поширений план-конспект уроку з трудового навчання на тему «Технологія виготовлення виробів з вербової лози».

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. НАРОДНІ ХУДОЖНІ ПРОМИСЛИ І РЕМЕСЛА ЗАКАРПАТТЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

1.1. Загальні відомості про народні художні промисли і ремесла

Народні художні промисли – особлива форма народної творчості, пов'язана зі створенням художніх виробів утилітарного та естетичного призначення, що реалізується на засадах колективного засвоєння та розвитку традиційного мистецтва у певному регіоні в ході творчої ручної праці народних умільців [1].

З часу свого зародження і впродовж усієї історії народні художні промисли формується завдяки двом чинникам. Перший – це оптимізація форми предмета, що залежить від призначення і технологічної еволюції. Динамічна форма наконечника стріли, архітектонічні властивості будівель, м'яка округлість плетених виробів, краса раціонального крою костюма і багато іншого свідчать про важливе значення практичної функції предмета, матеріалу, інструменту, технології виготовлення.

Другий чинник формування народних художніх промислів полягає у необхідності передачі образів світу в умовно-образотворчій формі. Зображення як вид мистецтва виникло ще в дописемну епоху й відігравало роль джерела знань, виражених міфопоетичними і сакральними уявленнями.

Сьогодні народні художні промисли (декоративно-ужиткове мистецтво) зберігають художньо-образні особливості символіки окремих зображень, їх комбінації, сюжетної жанрової пластики фігуративних схем, втілених в декоративній формі, орнаментальних побудов, що нагадує про зв'язок з образотворчим мистецтвом і можливості зображення декоративними засобами. І матеріально-технологічне забезпечення, і декоративно-образотворча творчість пов'язані завданням цілісності предмета і виступають основою художнього синтезу. В літературі це прийнято називати єдністю практичності і краси, форми і декору, утилітарного й естетичного [17].

За останнє тисячоліття народне мистецтво стає частиною фольклорної традиції, оскільки втрачає сакральний сенс. У ньому зберігається художньо-

естетичний зміст, пов'язаний зі святковою стороною життя народу, сімейною обрядовістю. Народне мистецтво, як форма суспільної свідомості, відображає в художньому вигляді образи сукупних історичних норм колективного, міфологічного мислення народу. Можна відзначити, що воно (народне мистецтво) відображає функцію пізнання в категоріях «образ світу», «доцільність», «ритм», «конструктивність», «орнаментальність», «декоративність».

Поділ народного мистецтва на селянське (сільське) і міське пов'язаний з характером споживача (замовника). Для села – це селянин і ремісник, для міста – міський житель (ремісник, торговець, міщанин та ін.).

Для розуміння художніх завдань декоративно-ужиткового мистецтва недостатнє вивчення його загальних закономірностей. Важливо зрозуміти різноманіття, універсальність і водночас специфіку прояву законів художньої форми в різних культурних середовищах.

Народні художні промисли (декоративно-ужиткове мистецтво) так само як і архітектура, музика, театр, зберігають моральні корені світогляду різних народів, сприяють сприйняттю і трансформації гуманістичних ідей. В багатьох випадках вони об'єднують покоління, оскільки тісно пов'язані з умовами життя і побутовими потребами (в житлі, одязі, предметах побуту, озброєнні), зберігають специфічні, часто унікальні явища художнього досвіду, що передаються у спадок.

Вивчення народних художніх промислів (декоративно-ужиткового мистецтва) займає важливе місце в підготовці різних фахівців, і не лише в галузі мистецтва. Це зумовлено тим, що вони (народні художні промисли), як творчість, тісно пов'язані з питаннями формування художнього смаку, загальних уявлень про закони мистецтва, без яких неможливе повне знання про архітектуру, предметний світ, засоби художнього синтезу просторового середовища [17].

Вивчення традицій народних художніх промислів допомагає повніше засвоїти арсенал художньо-виражальних засобів, засвоїти закони художньої форми предмета, типові особливості його історично сформованих атрибутів.

Об'єктом народних художніх промислів (декоративно-ужиткового мистецтва) є створений людиною світ речей, що містять в собі художньо-образне уявлення про еталон краси, гармонії, засоби художнього синтезу.

При цьому область визначень об'єкта народних художніх промислів (декоративно-ужиткового мистецтва) може класифікуватися [17]:

- відповідно до використовуваного матеріалу (розрізняють художні вироби з металу, шкіри, глини та ін.);
- за технологією (кераміка, різьблення, розпис, вироби з кістки, хутра, текстилю та ін.);
- за призначенням (посуд, іграшка, одяг, храмовий декор, начиння та ін.).

Вироби художнього ремесла розкривають красу і суть створеного предмета за його функціональним призначенням, включаючи не лише побутову роль, але й ігрову та естетичну функції.

Від дизайну народні художні промисли (декоративно-ужиткове мистецтво) відрізняється тим, що вони є переважно технологією ручної творчості, з використанням традиційних технологій і природних матеріалів.

Дизайн – мистецтво технічне, тиражне, проектне, обумовлене законами художнього конструювання, орієнтованого на індустріальне виробництво. Тобто естетика предмета дизайну підпорядковується виробничим технологічним процесам, законам тиражування і прийомам конструювання [19].

У той же час існує особлива форма виробництва, яка зберігає образні реалії народних художніх промислів (декоративно-ужиткового мистецтва), не дивлячись на їх промислове відтворення (наприклад, у виробництві фарфорових виробів, ювелірному дизайні, деяких напрямках з виготовлення меблів).

Матеріали, які використовуються в декоративно-ужитковому мистецтві, мають різні можливості і перетворюються в силу фізичних і естетичних властивостей. У них цінуються міцність, здатність зберігати тепло,

можливість застосування в трудових процесах; а також технологія, завдяки чому вони характеризуються єдністю і відмінністю ознак формоутворення.

Поняття «декоративне» частіше використовують для характеристики прикраси і специфічних прийомів побудови зображення на поверхні предмета. Однак поняття прикрашати має подвійне трактування: прикрашати – декорувати, і прикрашати – робити красивим. Перше обумовлює закономірності зображення, друге значення – дещо ширше. Робити красивим можна не лише за допомогою зображення, але і за допомогою матеріалу, технології, пропорцій, функціональної логіки виробу. У цьому сенсі декоративне близьке за змістом до образотворчого, сенс якого не пов'язаний безпосередньо з утилітарними функціями.

Декоративне – це скоріше гра, примха, добре представлена в іграшці, керамічному кахлі, виставкових творах кераміки, підлогових і настінних мозаїках, вітражах, прикрасах, панно, гобеленах та ін. Характер його визначено завданнями оформлення, коли локальний колір, лінеарний контур, площинність трактування зображення, підкреслюючи специфіку, розміри або конфігурацію предмета, мають власні пластичні закони [17, с. 12–14].

Декоративно-ужиткове мистецтво має широкий соціальний і світоглядний контекст. Воно включає в себе традиції народного мистецтва, конфесійної творчості, світські художні традиції.

Найважливішою функцією народного мистецтва можна назвати звернення до духовного коріння минулого, досвіду естетичного переживання, які затребувані і сьогодні. Тут тісно переплетені особливості педагогічної дидактики, поняття національно-ідейної основи мистецтва, естетичний і екологічний базис творчості.

Все це разом складає матеріал, зручний для його використання в освітніх програмах – там, де образна природа знання пов'язана з інтегративністю технологічного досвіду, асоціативно-творчим мисленням, прийомами і методиками сенситивного досвіду, закладеними в символіко-образотворчому і декоративно-прикладному характері мистецтва [17].

Аналіз літературних джерел свідчить про наявність великої кількості методичних та психолого-педагогічних розробок, систем, концепцій щодо виховання підростаючого покоління на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. Проте власний досвід роботи в школі, бесіди з учителями, анкетування, переконують у тому, що ця справа є складною і актуальною на нинішньому етапі розвитку нашого суспільства.

У своїй магістерській роботі ми особливу увагу звернули на такі аспекти проблеми: чи виявляють учні інтерес до культурно-історичної спадщини свого народу, і зокрема, до декоративно-ужиткового мистецтва, народних промислів (стійкість, дієвість інтересів до занять ремеслом у позаурочний час)? Чи проявляється необхідність ширше опанувати мистецько-трудові народні традиції, мораль й ідеологію власного народу?

Проведене нами анкетування показало слабку обізнаність учнів з трудовими та культурно-історичними традиціями українського народу, зокрема Закарпатського регіону. Так, на запитання «Які види народних ремесел та декоративного мистецтва поширені у вашій місцевості?» більша половина опитуваних учнів дали відповідь: «Не знаю» (64 %). Лише 11 % від опитуваних на запитання «Які регіони можна виділити в Україні, і чим, на вашу думку, пояснюються відмінності між ними?» вказали на західну, східну та центральну частини України, зазначивши, що вони відрізняються мовою, звичками, заняттями. На запитання «Які ви знаєте традиційні господарські заняття населення окремих регіонів?» переважна більшість учнів (54 %) не змогли дати змістовної відповіді. Для невеликої групи дітей (12 %) була характерною така відповідь: «На заході поширене лісництво, на сході – металургія, на півдні – землеробство та рибальство, на півночі – землеробство». Решта учнів (34 %) вказували лише на існування таких господарських галузей, як землеробство, ремісництво, скотарство.

Відповідаючи на запитання анкети стосовно міри зусиль, прикладених особисто для вивчення особливостей народних традицій, історії та культурно-політичного життя власного народу, учні 8-9 класів зазвичай не можуть дати однозначної відповіді (49 %). Серед школярів 5-7 класів

характерною є відповідь: «Не докладаю». Але на наступне запитання анкети: «Чи вважаєте ви себе носієм української культури?» ці самі учні відповідають ствердно (54 %). Додаткове опитування учнів показало, що вони висловлюють готовність бачити себе носієм культури. При цьому учні не надавали великого значення, якої саме культури (української, європейської чи американської або будь-якої іншої). Відтак, з одного боку, в учнів відсутнє усвідомлене переконання щодо своєї належності до культури свого народу, а з іншого – в них виявляється природна для цього віку потреба знайти своє місце у суспільно-культурному житті свого народу, бути носієм певних ідей, переконань тощо.

Результати проведеного анкетування підтверджують не лише важливість й необхідність успішного розв'язання завдань виховання учнів засобами народних художніх промислів, але й вказують на те, що шкільний період (зокрема 5-9 класи) є найбільш сприятливим для формування в учнів свідомого відношення до своєї культурної спадщини, національних традицій, народного мистецтва.

Із великої кількості народних художніх ремесел ми досліджували методичні особливості впровадження такого традиційного і доступного виду мистецьких занять на Закарпатті, як плетіння виробів з вербової лози.

Плетіння з вербової лози – мабуть найстародавніший вид плетіння, що особливо поширений на Закарпатті. Серед позитивних особливостей даного виду ремесла можна відзначити відсутність будь-яких проблем з матеріально-технічним постачанням, високу естетичність цих виробів, їх придатність до практичного використання.

Підсумовуючи проведений аналіз наукових джерел та зроблені на цій основі теоретичні висновки, ми вважаємо, що процес виховання молоді через залучення до народних художніх промислів і ремесел слід поділити на два взаємопов'язаних етапи. Перший етап передбачає разом з навчанням учнів технологічних прийомів виготовлення й художнього оздоблення виробів, широке знайомство з культурно-історичною та народознавчою спадщиною, що нерозривно пов'язана з особливостями певного виду ремесла. На другому

етапі школярі повинні узагальнити і систематизувати одержані знання та навчитися їх використовувати у своїй художньо-трудовій діяльності. Причому другий етап виховання підрастаючого покоління засобами народних художніх промислів має обов'язково передбачати активізацію навчально-пізнавальної діяльності школярів, інтенсивний розвиток мисленнєвих процесів особистості у процесі залучення учнів до традиційної культурно-мистецької спадщини (зокрема Закарпаття) і у цьому зв'язку усвідомлення власної національної ідентичності.

1.2. Характеристика традиційних народних художніх промислів і ремесел Закарпаття

Гордістю українського народу, зокрема Закарпатської області, є багата високохудожня і різножанрова народна творчість, яка базується на національних традиціях.

Одним із стародавніх ремесел, що виникло в епоху неоліту, а згодом стало різновидом народного мистецтва, є гончарство – виготовлення з опаленої спеціальної глини ужиткових виробів, зокрема посуду, кахлів, іграшок тощо [16].

Дослідження археологічних пам'яток, вивчення стародавньої історії заселення і розвитку Закарпаття показали, що у цьому краї уже з давніх-давен виникло, сформувалося, існувало і вдосконалювалося народне декоративно-ужиткове мистецтво.

Гончарська глина, яка придатна для виготовлення керамічних виробів, була в достатній кількості на території Закарпаття, тому тут склалася своєрідна технологія виробництва кераміки. Щоб приступити до формування виробу ручним або кружальним способом, необхідно було заздалегідь підготувати сировину – глину. У залежності від складу «тіста», кераміку Закарпаття поділяють на три види:

1. Кераміка, в тісті якої є домішки жорстви, шамоту, а також соломи чи інших рослин.

2. Кераміка з домішками крупно- і дрібнозернистого піску, інколи слюди;

3. Гончарна кераміка, виготовлена з домішками просіяного дрібнозернистого піску.

Провідними осередками гончарства на Закарпатті були Мукачево, села Ольхівка і Дубовинка.

Тут гончарі виготовляли різноманітний посуд для зберігання, приготування і подачі на стіл їжі. Було створено високохудожню техніку гравірувального розпису оригінальної форми неповторних керамічних виробів, які прикрашають і нині інтер'єри житла, а також експонуються у багатьох, навіть зарубіжних музеях.

Важливе місце серед інших промислів і ремесел здавна займало гутництво – виробництво скла і виробів з нього. Ремісники-склярі виготовляли різні різновиди «найпростішого», зеленого, синього, димчастого скла, а також кристаль, різноманітний кухонний, часто фігуральний посуд, вази, лампове та віконне скло та інші.

Майстри-склодуви, які формували скляні вироби за допомогою простих ручних знарядь, а також «травники», які розписували посуд емалями і навіть золотом, посідали помітне місце серед різних професій ремісників. Нині традиції гутного скла зберігають свою неповторність як важливий вид декоративно-ужиткового мистецтва.

Поширеним на Закарпатті було ткацьке виробництво. Основними волокнами вважалася вовна, коноплі та льон. Одвічно на Закарпатті провідною галуззю було вівчарство, завдяки якому люди отримували овечу пряжу. Найбільшого поширення отримала ажурна техніка ткання «закладна», особливість й унікальність якої полягала у тому, що різнобарвні нитки п'іткання простеляють по ширині тканого виробу на окремих ділянках відповідно до узору, переплітаючи їх полотняним переплетінням [3].

У багатьох гірських селах Закарпаття масово тчуть різноманітні узорні покривала, накидки, коцики, сервертки, килимки та ін.

Важливою і поширеною галуззю народного ткацтва на Закарпатті є килимарство. Килими з геометричним орнаментом найбільш поширені на Рахівщині, а на Тячівщині – з геометричними і стилізовано-рослинними орнаментами, які є більш ускладнені за композицією.

Одним із важливих способів опорядження одягу і виробів з тканини є вишивка. Різноманітністю кольорових поєднань уславилися вишивки Закарпатського краю. Для вишивок Закарпаття характерний мотив «кривуля» у різних техніках виконання. Переважає техніка «зволікання» і вишивання хрестиком, часто використовується вирізування і гаптування. Кольорова гама вишивок широка: червоне поєднується з чорним, при цьому виділяється один із кольорів; поширені як білі, так і багатоколірні орнаменти [7].

Обробка матеріалів тваринництва відноситься до найстарших видів трудової діяльності людей, передуючи плетінню, гончарству та ін.

Виправка шкіри – znana під терміном «чарбарство», а пов'язана з ним вичинка хутра, головним чином з шкіри овець, – кушнірством. При цьому в чарбарстві ще виділялось лимарство – виправка шкіри (сирцю), з якої виготовляли зброю та інші господарські речі. Шкіряні промисли включали також пошиття одягу і взуття зі шкіри, а також виготовлення хутряних виробів, тобто чоботарське і шевське ремесла.

Створення неповторних витворів з деревини для побутового використання, релігійного призначення, знарядь господарювання та інших є давнім видом українського ремісництва. Залежно від способів обробки деревини виділяють бондарство, теслярство, столярство та художнє оздоблення (інкрустація, інтарсія, різьблення та ін.).

Високого рівня розвитку досягла обробка деревини на Закарпатті, де матеріалу було в достатній кількості. Народні умільці вправно підбирали деревину для майбутніх художніх виробів, зважаючи на її фізичні, технологічні та декоративні властивості: міцність, розколюваність (розщеплюваність), гнучкість, блиск, колір, текстура та ін.

В Рахівському і Тячівському районах ажурним і круглим різьбленням декорували іконостаси, свічники; жолобкуватим контурним – ікони, скрині, сволочки, токарний та бондарський посуд. Меблі, посуд та дрібні господарські речі міжгірські та воловецькі майстри оздоблювали гравійованим різьбленням, будуючи чіткі та лаконічні геометричні орнаменти з невеликої кількості елементів та мотивів [2].

Лозоплетіння було поширеним здебільшого у регіонах, прилеглих до водоймищ, де у великій кількості росла вербова лоза. На Закарпатті сировиною для плетіння було коріння сосни, гілки ліщини, луб, вербна лоза тощо. З лози виготовляли густо плетені й ажурні кошики циліндричної, овальної і півсферичної форми для транспортування продуктів, плодів та ін. Легкі і зручні рогозяні кошики у вигляді торбинок з двома ручками були до вподоби селянам і міщанкам [22].

Віками нагромаджувалися технічні прийоми обробки матеріалу для плетіння, уміння використовувати його практичні можливості та художні особливості.

Лозоплетіння постійно змінюється, удосконалюється. Найбільшого поширення воно отримало в Іршавському та Хустському районі. Особливого розвитку воно набуло в селі Іза. Зараз лозоплетінням у селі займаються майже всі жителі. Асортимент товарів дуже великий і поступово збільшується: різні меблі (крісла, дивани, стільці, етажерки, ширми, ліжка, качалки та ін.), коробки, підставки, сумки, іграшки, декоративні вази тощо.

Плетені вироби гарно вписуються в інтер'єр сучасного житла.

1.3. Народні художні промисли і ремесла як важливий чинник формування гармонійно розвиненої особистості учнів

Залучення підростаючого покоління до оволодіння різними видами народного мистецтва має важливе значення для творчого становлення особистості, формування людини гуманістичних ідеалів і поглядів. Історико-культурна спадщина народу, розмаїття його естетичного світосприйняття, національна самоідентичність проявляються у різних видах декоративно-ужиткового мистецтва.

Засвоєння різних видів народної творчості забезпечує ефективне формування у школярів умінь і навичок реалізації своїх творчих задумів, створення власних мистецьких проєктів. Це один зі шляхів розвитку творчого потенціалу особистості [26].

Обов'язок кожного вчителя трудового навчання, кожного педагогічного колективу виховувати учнів свідомими, високоосвіченими людьми, здатними і до фізичної, і до розумової праці на своє благо та користь суспільства, незалежно від типу навчального закладу.

Декоративно-ужиткове мистецтво (народні художні промисли) – яскраве відображення у матеріальній формі художньо-творчого потенціалу українського етносу, завжди носило загальний (масовий) характер, що сприяло появі численних мистецьких осередків, формуванню індивідуальних мистецьких стилів у роботі різних майстрів-художників.

Здавна дітям намагалися прищепити кращі моральні риси, дати необхідні знання, привчити до праці. З малих літ їх прилучали до народних ремесел (або вдома, або віддавали в учнівство). Навчали різьблення, бондарства, гончарної справи, лозоплетіння, килимарства, вишивання, плетіння, розпису, виготовлення з природного матеріалу посуду, іграшок, прикрас тощо. Вироби народних майстрів були відомі далеко за межами країни. При цьому переслідувалося два важливих завдання: навчити ремесла і виховати любов до праці (праця – потреба, а не тягар), що і досі залишається провідним компонентом морального і трудового виховання підростаючого покоління [12].

Українському народові притаманна беззаперечна впевненість у важливості природних задатків для всебічного (творчого) виховання. Кожна юна особистість наділена «чарівним зерном душі», яке, потрапивши на родючий ґрунт національного виховання, дає світлолюбні пагінці добра, правди, гідності, гордості [33].

З останній час все більше уваги звертається на народне навчання. Воно на противагу науково-офіційному, яке домінувало в останні десятиріччя, має яскраво виражений виховний характер. Якщо наукова, точніше офіційно-застійна дидактика, визначала пріоритетну роль і місце в навчально-виховному процесі книги (підручника, посібника) для всіх вікових груп учнів, та народна дидактика дотримується диференційованого підходу не вважаючи книгу єдиним джерелом знань. Часто вона надає пріоритетного значення таким могутнім і, так би мовити, живим і життєвим, практично необхідним джерелам знань (що не «засушують» особистості, навчального процесу), як природа, навколишнє середовище, стосунки між людьми, народна творчість [23].

Повноцінне сприйняття світу необхідне для усього наступного життя людини, особливо для розвитку її творчих можливостей в області техніки, науки і мистецтва.

Оволодіваючи певними видами мистецтв (ткацтвом, вишивкою, різьбленням, лозоплетінням та ін.), а також народними художніми промислами, підростаюче покоління всмоктує паралельно і духовність, національну ідентичність, культуру поведінки, засвоює красу рідного краю. Тому, з метою успішного формування людини-творця необхідно відроджувати і розвивати у школах народні художні промисли.

Вивчення основ декоративно-ужиткової творчості є можливим на уроках праці, образотворчого мистецтва, інтегрованих заняттях (праця – математика, хімія – образотворче мистецтво та ін.), уроках народознавства.

Для того, щоб інтерес учнів до будь-якого виду творчої трудової діяльності був повноцінним і міцним, а уміння неухильно наближалися до

професійних, потрібно ще з молодших класів залучати дітей до роботи у відповідних гуртках, що дає можливість поступово сформувати [14]:

- розвинену уяву;
- уміння помічати в об'єктах і технологічних процесах конкурентні недоліки, знаходити їх причини та шляхи усунення;
- розвивати гнучкість мислення, яке полягає в тому, що людина завжди готова проаналізувати будь-яку нову ідею і своєчасно відмовитися від розробки невдалої ідеї, здатність використовувати як близькі, так і далекі аналогії;
- активно використовувати знання й досвід роботи (педагогічної, навчально-пізнавальної, художньо-трудової, творчої та ін.) з багатьох галузей людської діяльності, що забезпечує можливість зіставлення (створення) якісно нових об'єктів.

Ознайомлення учнів з народними промислами проводиться традиційно. У програму дій щодо залучення учнів включені екскурсії, виставки, бесіди, перегляд кінофільмів, відеотеки і т.д. Але найефективніший шлях до розуміння краси і доцільності народних ремесел – це екскурсії і спостереження за процесом виробництва побутових і художніх речей народними умільцями.

Ознайомлення з народними ремеслами здійснюється також під час районних та обласних виставок, тематичних вечорів, зустрічей з видатними майстрами. Усе це дає можливість зрозуміти скільки корисних виробів можна зробити своїми руками, що є для них мотивацією до активної участі у роботі гуртків.

Робота над створенням декоративно-ужиткового виробу передбачає наявність у школярів сформованих умінь спостерігати, здатності до раціонального мислення, конкретизації, систематизації й узагальнення. Під час узагальнення оточуючої реальності учень паралельно «відсторонюється» від деяких властивостей й ознак окремих предметів і явищ, зосереджуючи свою увагу лише на тому, що необхідно і що його цікавить в конкретний

момент часу. Таку форму мисленнєвої діяльності особистості називають абстрагуванням.

Процес абстрагування – це пізнання об'єктивної реальності, що передбачає узагальнення предметів і явищ, встановлення спільного (подібного) і відмінного в них при одночасному відволіканні від інших властивостей [9, с. 11].

Такий підхід до виготовлення творів декоративно-ужиткового мистецтва активно впливає на розумовий розвиток школярів. Ефективне засвоєння учнями технологій художньо-трудової діяльності передбачає й усвідомлення декоративних можливостей природних матеріалів, і активну діяльність фантазії, набуття техніко-технологічних знань й відповідного досвіду. Під час художньо-трудової діяльності в дітей формується своєрідне відчуття матеріалу, його декоративних властивостей, що є важливим критерієм високого художнього смаку.

В результаті трансформації матеріалів у художньо довершені форми в школярів утверджуються відповідні художньо-трудові навички. Учні активно пізнають усе розмаїття способів і методів творчої діяльності, оскільки самі беруть безпосередню участь у виготовленні естетично довершених витворів і мають змогу відчувати усю повноту насолоди і радості від одержаних результатів власної праці. У процесі художньо-творчої діяльності учнів на уроках трудового навчання (в позаурочний час) естетичне і трудове виховання настільки тісно переплітаються, що неможливо однозначно стверджувати, коли формуються художні навички учнів, а коли – трудові.

У процесі залучення школярів до художніх народних промислів органічно поєднується вирішення творчих завдань з потребою опанування технологіями своєрідних ремесел, з набуттям певних трудових навичок при реалізації творчих ідей в деякому матеріалі.

У процесі художньо-трудової діяльності формується точність і координація рухів. Наприклад, при художньому карбуванні рухи карбування однієї руки повинні відповідати ударам молотка іншою рукою. При деякому тренуванні учень вже не дивиться, куди вдаряє молоток, оскільки у нього

виробляється точність координації, яка контролюється руховими відчуттями рук. Теж саме відбувається і в інших видах художньо-творчих робіт: в різьбленні, в інкрустації, ліпленні, кераміці тощо [25].

Таким чином, координація рухів, що виробляється в процесі художньо-трудової діяльності учнів, здійснює позитивний вплив на розвиток їх м'язової системи і одночасно викликає естетичну насолоду процесом праці. Період декорування створеного виробу пов'язаний з ритмічними діями. Така, наприклад, ритмічність спостерігається в геометричній різьбі по дереву, при виконанні елементів інкрустації, під час виконання ряду карбувальних операцій, що надає процесу праці впорядкованості й естетичної виразності. Ряд операцій в процесі художньої обробки матеріалів допомагає сформувати стійкість рук. Наприклад, при наколюванні і зрізанні елементів тригранно-виїмчастої різьби, при карбуванні та ін. відпрацьовується ударна влучність руки – досить складна зорово-рухова операція.

Координація, ритмічність рухів, влучність руки багато в чому залежать від якості інструментів, якими працюють учні. Особливо важливо стежити за розмірами, вагою інструментів, їх відповідністю віковим і фізіологічним особливостям школярів.

Різного роду інструменти і пристосування в декоративно-ужитковому мистецтві є засобом впливу на матеріали. Але і самі інструменти можуть бути об'єктами праці учнів. При цьому слід домагатися, щоб виготовлені учнями інструменти відрізнялися співмірністю частин, зовнішньою витонченістю, технологічністю і зручністю при користуванні.

Навіть сама найпростіша прикраса на інструменті позитивно впливає на почуття учнів, створює певний настрій, викликає естетичні емоції, тягне до продовження і завершення розпочатої справи; сила цього впливу ще більше зростає, якщо інструмент і прикраса на ньому зроблені руками учнів [11].

Робота над виробом декоративно-ужиткового мистецтва передбачає ряд етапів. Спочатку йде ознайомлення з творами народних майстрів в певній галузі мистецтва і на цій основі базується теоретичне обґрунтування і розробка нових форм і декоративних образів. Духовно-теоретична діяльність

по створенню проекту виробу змінюється практично-фізичною працею по втіленню виробу в конкретному матеріалі. У свою чергу цей вид праці змінюється новою формою діяльності – практично-духовною, коли виготовлений предмет декорується різьбленням, карбуванням, інкрустацією, мозаїкою тощо, де поєднуються значні фізичні зусилля учнів з інтелектуальним пошуком – творчим розумовим процесом.

В результаті зміни виду і характеру праці учень відчуває духовну насолоду, що проявляється у вигляді естетичних вражень. Фізичні і духовні здібності індивіда формуються у взаємозв'язку, цілісно, гармонійно. Радість творчості в трудовому процесі – невід'ємний стан при активній художньо-творчій діяльності, пов'язаній з залученням учнів до народних художніх промислів [26].

Праця в шкільних майстернях, де здійснюється художня обробка матеріалів, пробуджує в учнів відчуття прекрасного. Естетичний вплив процесу виготовлення творів народного мистецтва на особистість учнів розпочинається від моменту ознайомлення зі зразком (прототипом) і триває впродовж усього періоду розробки проекту майбутнього виробу. Після цього учні відчувають піднесення у процесі творчої діяльності, здійснюючи безпосереднє виготовлення виробу в матеріалі та реалізуючи ідею декоративного оздоблення об'єкта праці. Врешті, відчуття радості і захоплення з новою силою переповнюють учнів на завершальному етапі художньо-трудої діяльності, коли товариші та вчитель відзначають естетичні переваги створеного виробу. Таке взаємосплетіння техніко-технологічних операцій з естетичним началом на усіх етапах художньо-трудої діяльності учнів сприяє встановленню нерозривних зв'язків естетичного і трудового виховання засобами народних художніх промислів.

В естетичному вихованні учнів важлива значення мають екскурсії у музеї, картинні галереї, виставки народної творчості, де школярі залучаються до творчості народних майстрів і професійних митців. Чим більшу кількість експонатів будуть спостерігати й аналізувати школярі, тим активніше буде відбуватися процес формування у них естетичних оціночних суджень

навколишньої дійсності. Заглиблюючись у творчу «комору» майстрів й народних умільців, учні зможуть відшукати той правильний шлях, який забезпечить їм усвідомлення залежності декоративного образу від форми, призначення предмета, від матеріалу, з якого він виготовлений [30].

З метою широкого усвідомлення технологічних особливостей процесу виготовлення творів народного мистецтва потрібно організовувати екскурсії у місцеві центри народних художніх промислів, а також на підприємства деревообробної, металообробної, шкірної та ін. промисловості, що є потужним і дієвим методом не лише трудового виховання учнів, але й профорієнтації молодого покоління.

Учням приносить неабияку насолоду творча суспільно-корисна праця. Естетична значущість об'єктів праці учнів зумовлюється розумінням суспільної корисності їх творчої діяльності, що організовує та дисциплінує учнів, сприяє формуванню відповідальності за одержаний результат.

В окремих регіонах нашої країни заняття з трудового навчання у школі забезпечують збереження і розвиток народних художніх промислів. Закарпаття, наприклад, здавна відоме багатючими традиціями в оздобленні одягу. Вивчення дівчатками на уроках праці і в гуртковій роботі національних технік вишиття бісером, аплікації стрічками й інших способів оздоблення одягу призводить до відновлення начал призабутого народного мистецтва. Відомі випадки, коли захопленість школярів сприяла виникненню нових центрів народних художніх промислів. Так, в школі № 1 м. Мукачева під керівництвом досвідчених вчителів створений гурток декоративно-ужиткового мистецтва. Матеріалом для виробів служить дерево, соломка, лоза. Вироби юних майстрів періодично експонуються на виставках народної творчості, нагороджуються дипломами і грамотами.

Своєрідною особливістю народного мистецтва є те, що процес художньо-трудої діяльності спонукає учнів до постійного прояву індивідуальної творчості. Така діяльність володіє великими виховними можливостями.

Процес художньо-трудової діяльності учнів важливий ще й тим, що він може бути успішним лише у випадку, коли школяр з самого початку уявляє кінцевий результат, якого потрібно досягти. Тобто в процесі виготовлення виробів школяр планує власні дії, оскільки не зробивши попередньої операції, не можна перейти до наступної. Все це призводить до виховання організованості і культури праці школярів, виховує вміння в будь-яку діяльність включати елемент планування [34].

Планування і контроль – нерозривні процеси. Можливий різний контроль за якістю створення учнями декоративного виробу. З одного боку, це контроль зі сторони вчителя, який здійснюється в процесі індивідуальної діяльності учнів, з іншого – проміжні аналізи незавершених робіт, коли школярі висловлюють власну думку про свою роботу і роботу товаришів. Можливий і самоконтроль учнів, коли вони працюючи за зразком, шляхом порівняння, зіставлення й аналізу якості і точності виробів. Це привчає учнів до точності, акуратності, самодисципліни, забезпечує формування творчих здібностей.

Заняття народними художніми промислами, незважаючи на свою різноманітність, не викликають у школярів фізичної втоми, оскільки періодично змінюються різні види трудової діяльності і, відповідно, різні робочі пози. У зв'язку з цим, статичне фізичне напруження в одній позі порівняно недовготривале, становище тіла змінюється, починають «працювати» інші м'язи. Це забезпечує вчителю змогу керувати навантаженням й ступенем складності виконуваних трудових операцій учнів, організовуючи уроки відповідно до дидактичного принципу, запропонованого Л. Зінкевичем – організації навчання на високому ступені трудності. Цей дидактичний принцип характеризується перш за все тим, що уможливорює розкриття інтелектуального потенціалу школярів, що забезпечує відповідне поле й напрямки пізнавальної діяльності. У випадку, коли навчальний матеріал й арсенал методів навчання не забезпечують створення перед учнями інтелектуальних перепон, які мають бути успішно подолані, то розвиток учнів протікає повільно і слабо [13].

Педагогічний досвід і практика засвідчують, що нерідко трапляються випадки, коли у школярів згасає бажання займатися народними художніми промислами, що зумовлюється прорахунками вчителя організаційного характеру. Наприклад, заняття з карбування можуть викликати незадоволення, якщо інструменти дуже важкі, метал неподатливий, малюнок незрозумілий.

Таким чином, художньо-трудова діяльність, пов'язана із залученням школярів до художніх народних промислів, постає важливим засобом естетичного і трудового виховання учнів. Технології художнього оздоблення різних матеріалів, що характеризуються своєрідним ритмом й особливостями реалізації захоплюють школярів, сприяють активному прояву творчих здібностей особистості. Учні набувають вміння самостійно працювати, у них формується прагнення до прекрасного. Результати творчої праці забезпечують учням естетичне задоволення, здійснюють потужний емоційний вплив. В учнів здійснюється розширення кола естетичних, трудових і техніко-технологічних відомостей, формується комплекс особливих навичок культури праці, відбувається активізація інтересу до певних видів трудової діяльності. Заняття, на яких здійснюється залучення учнів до народних художніх промислів, забезпечують формування у школярів універсальних здібностей, творчої спрямованості особистості, а також якостей, необхідних для самостійного дорослого життя.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЗАЛУЧЕННЯ УЧНІВ ДО ХУДОЖНЬОГО ПЛЕТІННЯ З ЛОЗИ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

2.1. Заготівля та підготовка сировини для плетіння

Вербова лоза – дуже поширений в Україні природний матеріал, який завдяки своїй міцності й технологічності став основою багатьох виробів народних художніх промислів та декоративно-ужиткового мистецтва. Для плетіння придатні прутики як кущових, так і деревоподібних рослин, дикоростучих та окультурених, проте віддають перевагу білій та червоній лозі.

Заготівлю сировини можна проводити протягом усього року, хоча прути, зрізані в період вегетації рослини, матимуть дещо нижчу якість, ламатимуться і кришитимуться, тому найкращими вважаються зібрані під час весняно-літньої та осінньо-зимової заготівлі.

Весняно-літню заготівлю проводять тоді, коли розпускаються бруньки (до початку вегетації), або влітку – вкінці періоду росту пагонів вербової лози. Осінньо-зимову заготівлю проводять після повного визрівання прута.

Перед зрізанням прутів з куща або дерева слід спочатку оцінити їх якість та придатність для плетіння, щоби даремно не пошкодити рослину. Для цього вибирають рослини з молодими, тонкими прутами, довжина яких не менша 600–700 мм, зрізають один з них і оцінюють якість. Якщо на зрізі деревина має коричнево-червонуватий колір, а серцевина її велика і крихка, то прути з цього куща для роботи не придатні. Слід шукати білі на зрізі, прямі, без пошкоджень, наростів та бічних гілок пагони з маленькою серцевиною [32].

Прутики, заготовлені у весняно-літній період, легко обчищаються від кори без будь-яких додаткових операцій з обробки, мають молочно-білу поверхню, світлішу, ніж під час осінньо-зимової заготівлі. Просушивши на сонці, їх зберігають зв'язаними в пучках.

Для виконання багатьох видів робіт необхідна деревина, яка досягла повної біологічної зрілості. Тому для стругання стрічок використовують

здебільшого пруті осінньо-зимової заготівлі. Їх зрізають після опадання листя, очищають від гіллячок та залишків листків і сортують за розміром та кольором. Для плетіння придатні прямі, з малою конусністю пруті діаметром при основі від 1 до 10 мм. Середні (10–20 мм) та товсті (20–40 мм) як правило, розколюють, використовуючи для стругання вербових шин, пластин та стрічок. Способи розколювання прутів показано на рис. 2.1.

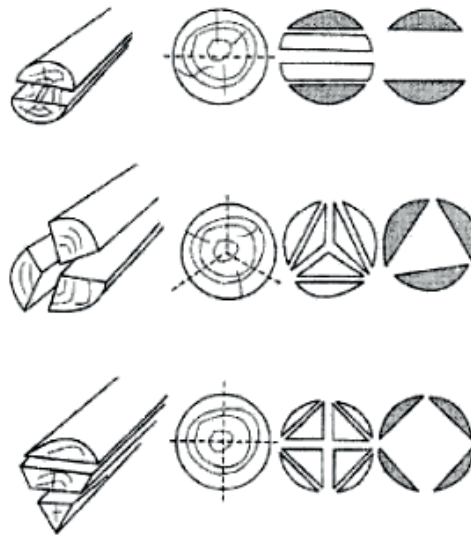

Рис. 2.1. Основні способи розколювання прутів

Для очищення від кори прутів осінньо-зимової заготівлі їх необхідно проварити в киплячій воді. Час проварювання залежить від сорту верби та вологості прутів, для зменшення якої інколи застосовують проварювання в соляному розчині. Кип'ятити пруті слід до того часу, поки кора не почне легко відділятися від деревини. Вийнявши з гарячої води, їх кладуть в холодну воду для охолодження, а потім очищають від кори протягом чотирьох годин після проварювання. Проварені та очищені від кори пруті мають буро-коричневий колір, який тим темніший, чим довше вони варилися. Після очищення пруті висушують і зв'язують у пучки. Погано просушені пруті вкриваються пліснявою, плямами, темніють і загнивають.

Зберігають сировину на настилі в закритому приміщенні за температури 0–4 °С, зв'язавши в пучки. Якщо матеріалу заготовлено багато, то його складають для зберігання в штабелі. Термін зберігання прутів не більше одного року.

Заготовлена вербова лоза малопридатна для виготовлення якісних виробів. Тому перед плетінням необхідно виконати цілу низку підготовчих операцій, а саме: зволоження, розколювання, стругання вербових пластин і стрічок, вибілювання і фарбування.

Замочують перед виконанням роботи як обчищені від кори, так і необчищені пруті, які певний час зберігалися. Це виконують у спеціальних ваннах. При цьому вода частково проникає всередину деревини прутів від чого вони стають гнучкішими і менш ламкими. Така операція частково описана при викладі вимог до організації робочого місця. Додамо лише те, що тривалість зволоження залежить від товщини прутів, часу їх зберігання й температури води.

Крім круглих прутів, під час виготовлення виробів використовують пластини та стрічки, одержані розщеплюванням їх на частини по довжині та подальшим струганням цих частин. При цьому максимально вирізають серцевину прутів, яка є крихкою і непридатною для використання.

Кінці основи та вершини прутів перед розколюванням відрізають під прямим кутом, користуючись ножом або ножівкою. Початок виконують ножом, розколовши кінець вершини на 3–4 частини. В утворений надріз вставляють розщеп і пересувають його до основи. Частини прута, які утворилися при цьому, називають шинами. З них струганням одержують вербові стрічки, протягуючи їх через спеціальні пристрої (рис. 2.2, рис. 2.3). Пластини дістають простим розколюванням лозини на дві половинки за допомогою ножа [32].

Для усунення дефектів на поверхні прутів, які виникають в результаті життєдіяльності бактерій, а також коричнюватого забарвлення, що є результатом проварювання перед зняттям кори, застосовують вибілювання. Воно полягає у проварюванні прутів, укладених в металеву ванну, в розчині перекису водню або хлорного вапна.

Використовуючи перекис водню, готують такий розчин: до 1 л води додають 75 г перекису, перемішують, доливають 15 мл рідкого скла і знову перемішують. Потребу в цих речовинах визначають, виходячи з необхідної

кількості розчину. Приготувавши його, занурюють у ванну пруті і проварюють за температури 60°C протягом 2 год. Якість вибілювання прутів визначають візуально. Після виконання цієї операції пруті промивають у чистій холодній воді. Розчин для вибілювання можна використовувати для проварювання прутів 3 рази [32].

Для фарбування використовують будь-які водорозчинні барвники рослинного походження та штучні. Стійкий коричневий колір одержують за допомогою відвару кори чорної вільхи або 3-5% розчину марганцевокислого калію, жовтий – з відвару молодих березових листків, лушпиння цибулі. Проварюючи пруті у розчині соди, фарбують їх у світло-сірий або темно-сірий колір, що залежить від тривалості проварювання. Для забарвлення прутів використовують і водорозчинні анілінові барвники, готуючи з розрахунку 1 пакет барвника на 3 л води. Ці барвники, як правило, використовують з додаванням 1–2 столових ложок оцтової кислоти, від чого фарбувальні частинки глибше проникають в деревину і забарвлення буде стійкішим до зовнішніх впливів. Можна використовувати також і найрізноманітніші протрави на основі як природних, так і синтетичних речовин, добиваючись потрібних тонів.

2.2. Обладнання та інструменти для плетіння з лози

Організація навчально-трудової діяльності учнів з метою оволодіння технологічними прийомами плетіння з вербової лози не вимагає якоїсь особливої організації робочого місця. Ним можуть слугувати учнівська парта, столярний чи слюсарний верстак або будь-який стіл. Однак для забезпечення швидшого оволодіння учнями технікою виготовлення плетених виробів, вивчення ними різноманітних видів плетіння необхідно виготовити допоміжні пристосування. Для цього беруть шматок деревно-стружкової плити розмірами 400×400 або 500×500 мм і розмічають центр квадрата. За

допомогою циркуля проводять на поверхні площини 2–3 концентричних кола, найбільше з яких матиме радіус відповідно 190 або 240 мм. Після цього ділять одержані кола на 24 рівних частини і в кожній з одержаних точок свердять отвір, діаметр якого має збігатися з діаметром вербових прутів, які використовуються, причому отвори в найменшому концентричному колі роблять свердлом діаметром 4 мм, в більшому – 6–8 мм, і в найбільшому – 9–10 мм. Якщо в одержані отвори вставити пруту, матимемо основу для оволодіння навичками плетіння по колу.

Для вивчення способів виготовлення виробів з еліптичною основою необхідно таким самим чином виконати розмічання еліпса на тренувальній дошці. Крім цього, на ній повинна бути ще й пряма лінія з просвердленими отворами для стовпчиків: це буде використано для навчання учнів різних видів та способів плетіння. За відсутності матеріалу для виготовлення тренувальної дошки можна скористатися різними списаними шкільними меблями або дошками будь-яких порід деревини відповідних розмірів. Тренувальну дошку легко прикріпити до кришки учнівської парти або столярного верстака за допомогою струбцини.

У процесі виготовлення художніх виробів з вербової лози дуже часто використовують стругану вербову стрічку. Для її одержання необхідно мати відповідне обладнання. Стругання стрічок із шин виконують за допомогою горизонтально закріпленого ножа, наприклад від фугувально-пильного верстата. Ніж кріплять до спеціально виготовленої дощечки з відшліфованою поверхнею за допомогою двох металевих скоб із штабового металу завтовшки 5 мм. У скобах свердлять отвори для шурупів та по одному отвору під різьбу М8, М10. Для регулювання зазору під ніж можна підкладати металеві пластинки різної товщини. Притискують ніж за допомогою болтів, які вкручують в отвори з різьбою. Стрічку одержують, протягуючи колону шину між дощечкою та різальною кромкою ножа (рис. 2.2) [32].

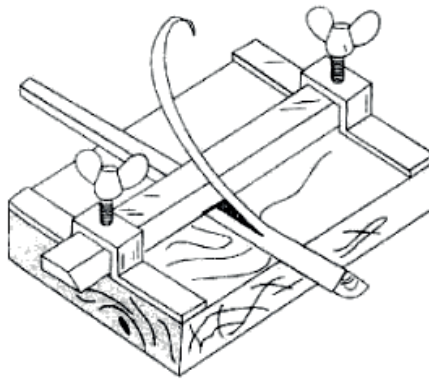

Рис. 2.2. Пристрій для стругання вербової стрічки

Пристрій для стругання вербових стрічок заданої ширини можна виготовити, використавши 2 залізка рубанків, дерев'яну колодку, металеву скобу, 2 болти і пластинчасту пружину. Орієнтовний зовнішній вигляд такого пристрою показано на рис. 2.3.

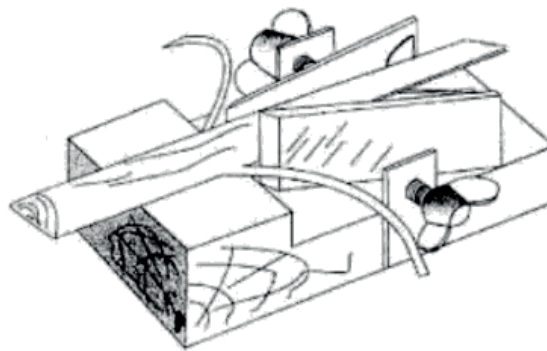

Рис. 2.3. Пристрій для стругання вербової стрічок заданої ширини

Усі розміри пристроїв доцільно дібрати самотійно, відповідно до своїх потреб та розмірів комплектуючих деталей.

Пропоновані пристрої можуть бути об'єктом конструктивно-технологічної діяльності учнів на уроках трудового навчання у 7-9 класах. Доцільно передбачити можливість кріплення пристроїв до будь-якої робочої поверхні за допомогою струбцини.

Таким чином, маючи кілька тренувальних дощок та виготовлених допоміжних пристроїв, можна у звичайному класі обладнати необхідну кількість робочих місць для навчання учнів техніки плетіння з вербової лози.

2.3. Організація робочого місця учнів

Для плетіння з вербової лози в шкільних умовах необхідно належним чином організувати робоче місце. Воно оснащується відповідно до характеру виконуваної роботи інструментами, пристроями та матеріалами. Ручні інструменти повинні бути доброякісними, справними, відповідати роботі, яка виконується з їх допомогою. Ручки інструментів виготовляють із сухої, твердої та в'язкої деревини і надійно закріплюють. Поверхня ручок має бути гладкою, без тріщин, задирок та сучків. Усі ножі, які використовуються під час плетіння, добре загострюють, полірують і зберігають у футлярах, які закривають лезо по всій довжині.

Крім вербової лози – основного матеріалу для плетіння, необхідно мати ще такі матеріали, як: фанера (3-10 мм), ДВП та ДСП, смужки та трубки з полівінілхлориду, масляно-смоляні та нітроцелюлозні лаки, емалі та їх розчинники, обрізки меблево-декоративних тканин, сталевий дріт, анілінові барвники, цвяхи, шурупи, клей столярний, синтетичний або ПВА.

Під час розміщення матеріалів та інструментів на робочому місці слід враховувати певні вимоги наукової організації праці. Інструменти, якими користуються, виконуючи ту чи іншу технологічну операцію, поділяють на предмети постійного та тимчасового користування. Заготовки та предмети, якими постійно користуються, розміщують безпосередньо на робочому столі. Цвяхи, шурупи, дріт, барвники та ін. зберігають окремо і використовують за потреби. Пристрої для розколювання вербової лози, стругання вербових стрічок, очищення прутів від кори закріплюють на робочому місці лише тоді, коли виконують підготовчі роботи [32].

Безпосередньо перед початком плетіння для надання прутам гнучкості та еластичності їх зволожують, замочуючи на деякий час у чистій воді. Можна також пропарювати їх протягом 10-15 хв. Для цього необхідно мати ванну з водою для замочування. Щоб лоза після замочування висихала не так швидко, її обгортають вологою тканиною або кладуть у поліетиленовий мішок. Треба пам'ятати, що невикористана під час виконання роботи замочена лоза через деякий час покриється темними плямами та пліснявою і

стане непридатною. Тому краще замочувати таку кількість лози, яку буде використано [32].

Під час роботи на робочому столі доцільно тримати лише той інструмент, необхідність якого визначається технологічною операцією. Використавши той чи інший інструмент, його зразу ж кладуть на місце. Сировина і заготовки та окремі деталі виробів не повинні захащувати робоче місце, оскільки це заважає роботі, призводить до помилок під час плетіння та знижує якість виробів.

Розміщуючи робочий інструмент, слід мати на увазі те, що в ньому наявні гострі ріжучі поверхні. Тому необхідно дотримуватися правил безпеки праці під час користування ріжучими інструментами.

2.4. Ознайомлення учнів з основними технологічними прийоми плетіння з лози

Перед виготовленням виробів з вербової лози, слід ознайомитися з базовими технологічними операціями плетіння, які відповідно до свого зовнішнього вигляду та методу реалізації класифікують за декількома типами. Від уміння якісно їх виконувати, правильного вибору техніки залежать міцність виробу, його довговічність та естетичний вигляд [32].

Відповідно до способу заповнення проміжків між окремими стовпчиками, плетіння поділяють на *суцільне* та *ажурне*. Суцільне, або густе в свою чергу поділяють на просте, пошарове, плетіння рядами, квадратне, мотузочкою, загинкою, косичкою. Є й інші способи плетіння. Виконуючи різноманітні комбінації цих способів, можна конструювати візерунки виробів, що виготовляються, поєднувати плетені елементи із виготовленими з дерев'яних дощечок, фанери чи ДВП, створювати композиції з використанням елементів різьблення по дереву на окремих деталях виробів [32].

Відтак, технологія плетіння з вербової лози має потенційні можливості для організації творчо-технологічної діяльності учнів на уроках трудового навчання, для удосконалення творчих задатків учнів. Але найперше, як починати самостійно конструювати вироби з вербової лози та стрічки, потрібно ознайомитися з базовими технологічними прийомами плетіння. Для цього використовують тренувальні дошки, які мають просвердлені отвори для вставляння вертикальних стовпчиків. За їх допомогою вивчають необхідні операції плетіння, які детально описані в спеціальній літературі, створивши на цій основі систему тренувальних вправ.

Тренувальна вправа № 1. Виконання простого плетіння

Найпростішим способом з'єднання прутів є просте плетіння. Його можна виконувати як вербовим прутом малої товщини, так і струганою стрічкою. Для вивчення прийомів виконання плетіння в отвори тренувальної дошки, розміщені по прямій лінії, вкладають непарну кількість вертикальних прутів-стовпчиків. Беруть один довгий, попередньо підготовлений прут і плетуть з кінця, обкручуючи один стовпчик спереду, а наступний – ззаду до заплітання усього прута. Так виконують перший ряд.

Після цього беруть новий прут, обкручують ним початковий стовпчик з протилежного боку (рис. 2.4, *а*) і заплітають до кінця. Якщо, особливо при виконанні плетіння по колу, необхідно нарощувати пруту, це роблять однаковими кінцями: до тоншого кінця прута прикладають тонший, до товстого – товстіший. Це дає змогу домогтися рівномірної товщини виробів. Надалі тонші кінці прутів будемо називати кінцями вершини, а товстіші – кінцями основи. Виконані ряди слід періодично вирівнювати та ущільнювати, використовуючи для цього набивачку. Просте плетіння через один стовпчик виконують не лише одним, а й двома, трьома, чотирма прутами. Такий прийом використовують також під час виготовлення прямокутних та квадратних виробів.

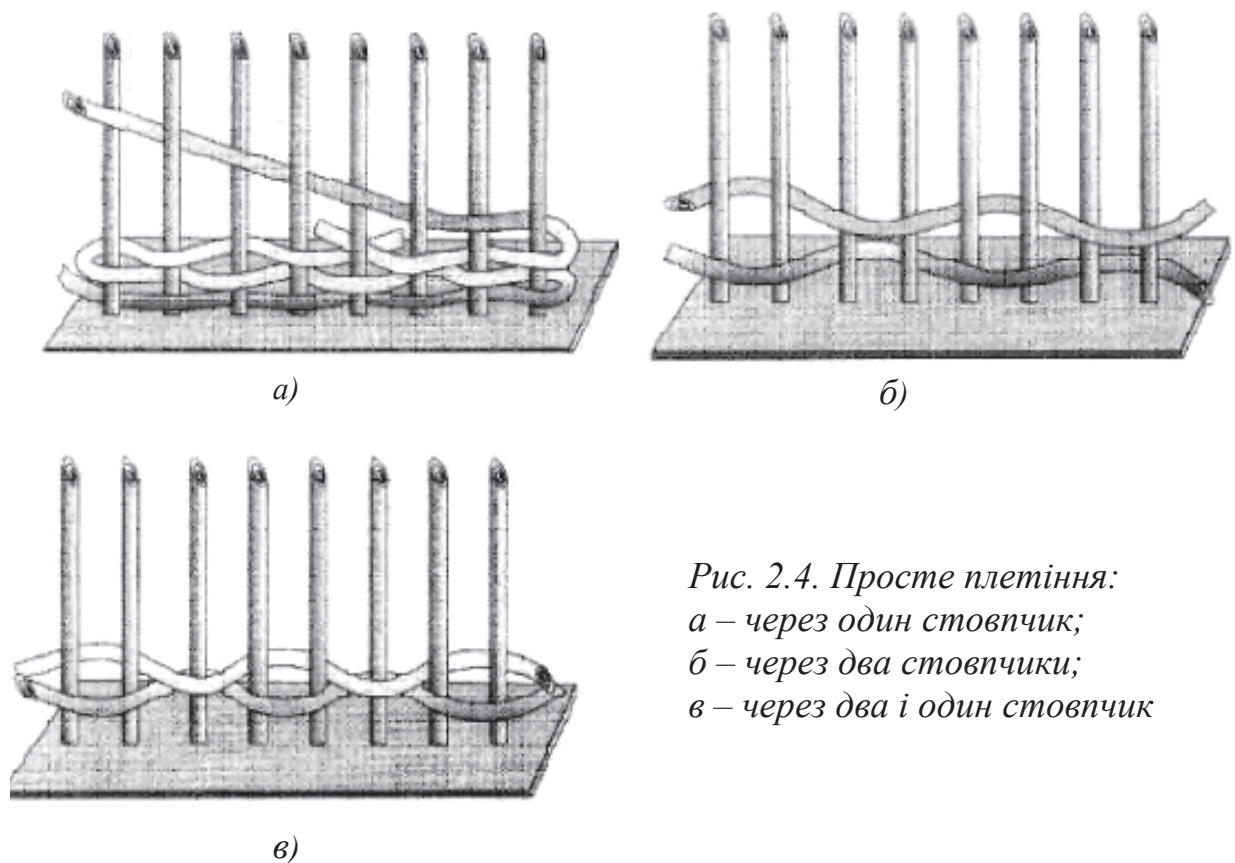

Рис. 2.4. Просте плетіння:

а – через один стовпчик;

б – через два стовпчики;

в – через два і один стовпчик

Оволодівши простим плетінням через один стовпчик, переходять до вивчення способу, при якому прутом обкручують не один, а кілька стовпчиків (2, 3, 4 і т.д). Плетіння виконують аналогічно, обкручуючи прутом, наприклад, 2 стовпчики спереду і 2 ззаду (рис. 2.4, б).

Наступний етап вивчення технологічних прийомів простого плетіння передбачає оволодіння способом, при якому перший і другий стовпчики обкручують спереду, третій ззаду, четвертий і п'ятий спереду, шостий ззаду (рис. 2.4, в).

Необхідно врахувати, що в цьому разі кількість стовпчиків не повинна бути кратною трьом. Вивчивши ці прийоми роботи, можна спробувати конструювати варіанти простого плетіння, змінюючи кількість стовпчиків, які по чергові обкручуються, чергуючи ряди, виконані різними прийомами простого плетіння.

Переплітаючи пруті, особливу увагу необхідно звертати на техніку нарощування. Кінці вершини нарощують накладанням одного кінця на інший з перекриттям через 3-4 стовпчики (рис. 2.5, а). Кінці основи нарощують зрізами першого та наступного прутів. Зрізати їх слід так, щоб довжина зрізу

була більшою за відстань між двома сусідніми стовпчиками, за які їх і закладають під час плетіння (рис. 2.5, б). Дотримання правил техніки нарощування значно поліпшує якість виробів, роблячи місця приєднання нових прутів практично непомітними.

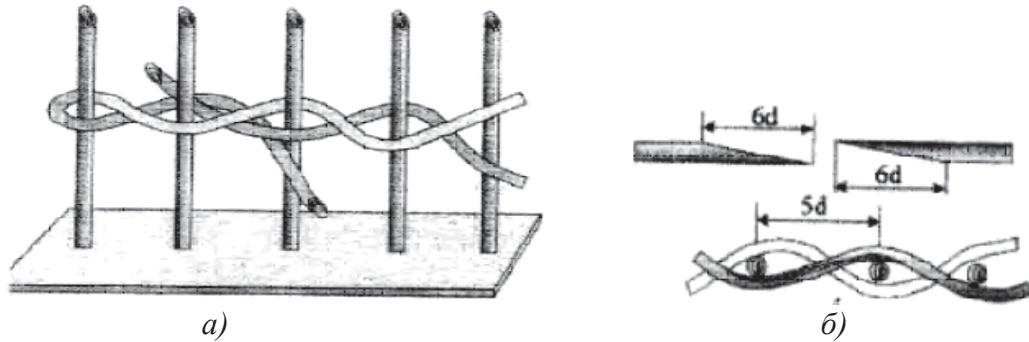

Рис. 2.5. Схеми нарощування прутів: а – нарощування прутів накладанням і перекриттям через стовпчик; б – нарощування прутів зрізами

Тренувальна вправа № 2. Формування умінь і навичок плетіння рядами

Цей досить простий спосіб можна розглядати як видозміну простого плетіння. Виконують його прутами, різними по довжині, хоча по товщині бажано добирати однакові, вербовою стрічкою, двома спареними прутами. На початку перший прут заплітають між 1 і 2 стовпчиками кінцем основи і плетуть простим плетінням через один стовпчик до кінця. Найтоншу частину прута при цьому залишають назовні. Другий прут закладають також кінцем основи, але за наступний від початкового стовпчик і також плетуть простим плетінням до кінця. Кожен подальший прут закладають за наступний стовпчик справа після повного заплітання попереднього. Таким чином виконують ряд. Після виконання першого ряду виконують другий. Під час плетіння товсті кінці прутів нашаровуються на тонкі і навпаки, утворюючи спіралеподібні смуги (рис. 2.6).

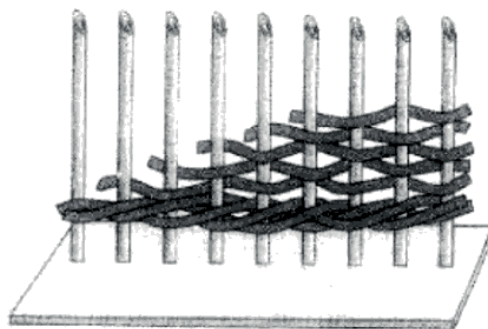

Рис. 2.6. Схеми плетіння рядами

Такий спосіб плетіння називають ще плетінням навскіс або плетінням похилими рядами. Для прискорення роботи його можна виконувати 2-3-ма прутами зразу, причому чергуючи білі та кольорові або зі знятою корою та натуральні.

Тренувальна вправа №3. Виконання пошарового плетіння

Беруть один або два спарених пруті, вербову стрічку чи інший матеріал і заплітають його так само, як і при простому плетінні через один стовпчик (рис. 2.7). Але на відміну від простого плетіння в пошаровому використовують зразу стільки прутів, скільки є стовпчиків. Тому для пошарового плетіння необхідні пруті однакової довжини і товщини. Найбільш якісним воно (плетіння) виходить у тому разі, коли виконують роботу вербовою стрічкою, проструганою однаково по ширині і товщині.

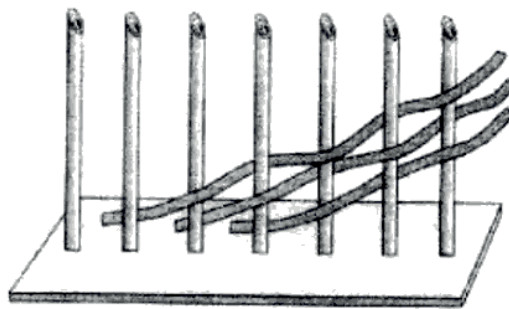

Рис. 2.7. Схема пошарового плетіння

Плести починають кінцем основи, обплітаючи 4 стовпчики і залишаючи кінець на зворотному боці. Нові пруті вплітають від останнього стовпчика зліва і завершують біля першого. Всі кінчики прутів в цьому разі мають бути ззовні і трохи піднятими вгору. Продовжують закладати пруті за перший вільний стовпчик зліва, обкручуючи чотири стовпчики зліва направо і залишаючи при цьому верхній кінець піднятим. Після заплетення усього шару прутів, беруть кінець вершини довільного прута і згинають через один стовпчик всередину. Наступний за ним також загинають всередину і таким чином заплітають усі пруті до замикання плетіння. Так одержують другий шар, пізніше – третій, а далі стільки, скільки необхідно. Щоб одержати декоративний малюнок, виконують пошарове плетіння двома та трьома прутами, комбінуючи обчищені від кори та необчищені.

Тренувальна вправа № 4. Квадратне плетіння

Цим способом одержують малюнок із квадратів, які розміщені один над одним. Плетіння, як правило, виконується різноколірними прутами, хоча використовують і одноколірне плетіння. Кольори краще добирати природні, чого досягають під час проварювання за рахунок тонування.

Плетіння починають кінцем основи, обкручуючи стовпчики через два, враховуючи і кутовий стовпчик. Прут заплітають до того часу, поки до вершини на зовнішньому боці залишиться 8–10 см. Наступним прутком починають плести з правого боку через два стовпчики, виводячи кінець назовні на два стовпчики раніше, ніж перший. Продовжують плести до утворення квадрата. Висота ряду в цьому випадку має бути рівною відстані між двома стовпчиками (рис. 2.8, б). Закінчивши перший ряд квадратів, плетуть другий, але починають його з наступного стовпчика кінцями вершини прутів. Аналогічно виконують й інші ряди квадратів до потрібної висоти, добре ущільнюючи плетіння в місці, де прут обкручує стовпчик [32].

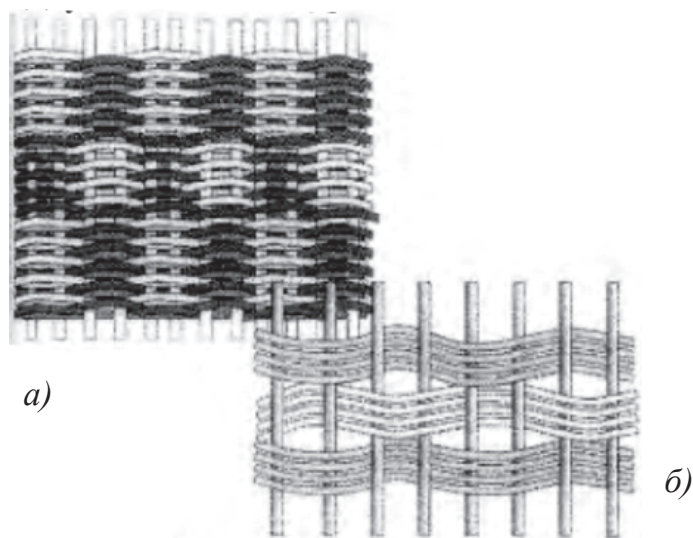

Рис. 2.8. Схема квадратного плетіння

Якщо виконують плетіння двома кольорами прутів, одержаний візерунок часто називають шахматним, оскільки в ньому, як на шахматній дошці, чергуються кольори. Різновидом квадратного плетіння є так звані цеглинки, що також виконується простим плетінням через два стовпчики (рис. 2.8, а).

Тренувальна вправа № 5. Плетіння шнурочком (мотузкою)

Особливість способу полягає у тому, що прутами не лише обплітають стовпчики, а й переплітають їх між собою. Таким чином кріплять кінці стовпчиків, з'єднують дно виробу зі стінками, закріплюють окремі елементи ажуру. Залежно від кількості прутів, що переплітаються, розрізняють шнурочки з 2-х, 3-х, 4-х і 5-х прутів.

Перший етап вивчення способу – плетіння шнурочка із 2-х прутів (рис. 2.9, а). Розпочинають роботу, заклавши два пруті кінцями основи з різних боків стовпчика. Перший закладають за 1-й стовпчик з внутрішнього боку між 1-м і 2-м виводять назовні, другий – із зовнішнього боку і між 1-м і 2-м загинають всередину. Другим прутом обкручують 2-й стовпчик зсередини, виводять його назовні між 2-м і 3-м, повертаючись після цього до першого прута, яким обкручують 2-й стовпчик ззовні, а потім загинають його всередину між 2-м і 3-м. Таке переплетення міцно фіксує стовпчики в потрібному положенні.

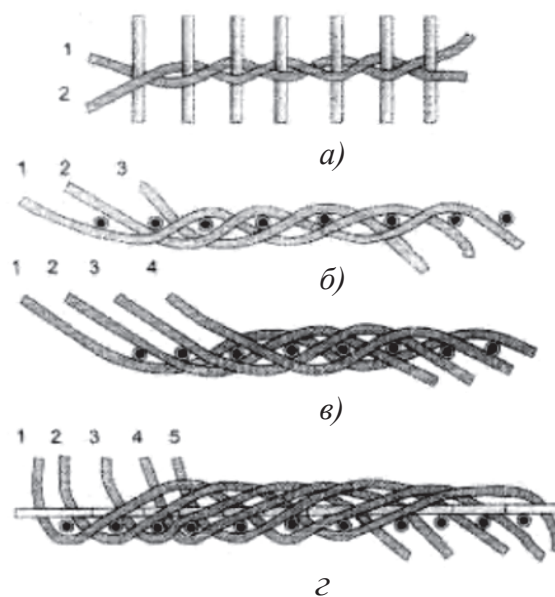

Рис. 2.9. Схема плетіння шнурочком

Шнурочок з 3-х прутів (рис. 2.9, б) виконують так: перший прут закладають за 1-й стовпчик ззаду, обкручують ним ззовні 2 стовпчики і між 3-м і 4-м загинають його всередину. З внутрішнього боку обкручують ним же 4-й стовпчик та виводять його назовні між 4-м і 5-м.

Другий прут закладають під перший за 2-й стовпчик ззаду, виводять назовні між 2-м і 3-м, обкручують ним 3-й і 4-й стовпчики ззовні, між 4-м і 5- загинають всередину і обкручують зсередини 5-й, виводячи його назовні між 5-м і 6-м. Відповідно третій прут закладають під другий за 3-й стовпчик ззаду, обкручують ним 4-й і 5-й із зовнішнього боку, загинають його всередину між 5-м і 6-м стовпчиками, обкручують 6-й стовпчик з внутрішнього боку і виводять назовні між 6-м і 7-м. Продовжують роботу, послідовно обкручуючи кожним прутом ззовні два, а з внутрішнього боку – один стовпчик і переплітаючи між собою пруту.

Техніка плетіння шнурочків з 4-х та 5-ти прутів (рис. 2.9, в, г) аналогічна попередньо розглянутій. Кожний наступний прут закладають під попередній знизу, закріпивши ззаду за відповідний стовпчик, – 4-й прут за 4-й стовпчик, 5-й – за 5-й.

2.5. Поширений план-конспект уроку з трудового навчання на тему «Технологія виготовлення виробів з вербової лози»

Клас – 9.

Тема: «Технологія виготовлення виробів з вербової лози»

Мета заняття:

а) *дидактична:* ознайомити учнів з технологією виготовлення виробів з вербової лози; навчити плести декоративні тарілки та підставки під вазони;

б) *виховна:* виховувати акуратність, точність у роботі, бережливе ставлення до природних ресурсів, любов до народних художніх промислів;

в) *розвиваюча:* розвивати творчу уяву, фантазію, просторове мислення.

Профорієнтаційне спрямування: вивчення особливостей роботи народних майстрів з художнього плетіння з лози; ознайомлення з професією дизайнера.

Міжпредметні зв'язки: фізика, хімія, біологія, природознавство, народознавство.

Об'єкт праці (виріб): декоративна таріль; підставка під вазони.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання заняття:

а) верстати, інструменти, пристрої та матеріали: ножі, фанера (3-10 мм), масляно-смоляні та нітроцелюлозні лаки, емалі та їх розчинники, клей столярний, вербова лоза.

б) навчально-наочні посібники й ТЗН: плакат (мультимедійна презентація) на тему «Технологія виготовлення декоративної тарелі»; плакат (мультимедійна презентація) на тему «Технологія виготовлення підставки під вазони».

Хід заняття

1. Організаційна частина (2-3 хв.):

а) спосіб перевірки присутності учнів (здійснюється на основі переклички з використанням класного журналу);

б) перевірка готовності до заняття (перевіряється наявність в учнів робочого одягу, робочого зошита, ручки, олівця, лінійки тощо);

в) призначення чергових (здійснюється в порядку черги відповідно до класного журналу).

2. Актуалізація опорних знань (5-6 хв.):

а) питання для перевірки техніко-технологічних відомостей:

– Які види народних художніх промислів поширені на Закарпатті?

– У чому полягає суть художнього плетіння виробів з лози?

– Як здійснюють заготовку вербових прутів для плетіння?

– Розкажіть про підготовку матеріалу (вербових прутів) для плетіння.

– Як вербовим пруттям надають відповідного забарвлення?

б) форми перевірки знань. Зважаючи на особливість класно-урочної форми організації навчання, перевірки знань учнів здійснюється фронтально в усній формі;

в) оцінювання рівня теоретичної підготовки школярів, їх аналіз і вказівки до повторення.

3. Подання (виклад) нового матеріалу (10-12 хв.):

а) постановка проблеми та оголошення нової теми (формування мотиваційних інтересів):

На сьогоднішньому уроці ми ознайомимося з технологією виготовлення виробів плетінням з вербової лози, зокрема навчимося виготовляти декоративну таріль та підставку під вазони. Успішне оволодіння даною технологією допоможе вам у майбутньому самостійно виготовляти більш складні плетені вироби – кошики, вази, стільці, столики та ін.

б) план викладу техніко-технологічних відомостей:

1. Загальні відомості про технологію виготовлення виробів з вербової лози.

2. Технологія виготовлення декоративної тарелі.

3. Технологія виготовлення підставки під вазони.

в) зміст та способи засвоєння теоретичної інформації (розкриття суті питань теми, визначення методів і прийомів їх реалізації).

1. Загальні відомості про технологію виготовлення виробів з вербової лози.

Вироби з вербової лози, як правило, виготовляють на каркасі основи, якою під час плетіння служать плетене дно різної форми, шаблон, зв'язані з вербової лози рамки, виготовлені з прутів значної товщини рами плетених меблів та ін. Каркаси бувають круглої, еліптичної, сферичної, прямокутної, квадратної та складної форми. Технологія виготовлення виробів передбачає попереднє виготовлення самої основи та її обплітання з використанням вивчених видів плетіння. Таким чином утворюють відповідну форму побутового або декоративного предмета. Розглянемо технологічну послідовність виготовлення деяких таких виробів.

2. Технологія виготовлення декоративної тарелі.

В інтер'єрі сучасного житла, а також у побуті використовують різноманітні за формою та призначенням декоративні тарілки. З них

створюють різноманітні настінні композиції, поєднуючи з рушниками та фітодизайном, а також як цукерниці, хлібниці, посуд для фруктів під час сервірування столу. Форма виробів може бути кругла, прямокутна, квадратна, еліптична, ромбічна, багатокутна. Цьому сприяє технологія виготовлення таких виробів, оскільки основою слугуватиме випиляна з дошки геометрична фігура. У разі виготовлення круглих виробів їх дно виточують на токарному верстаті з обробки деревини, надавши йому відповідної фасонної форми.

Далі, визначивши периметр фігури, поділяють його на рівні частини і в розмічених таким чином місцях висвердлюють отвори, діаметр яких дорівнює діаметру стовпчиків з вербової лози (рис. 2.10, *а*). Отримавши каркас, обплітають його, використовуючи прийоми суцільного або ажурного плетіння. Верхній край заплітають розглянутим способом (рис. 2.10, *б*), а дно виробу оздоблюють елементами різьблення, розписом, випалюванням. Таким чином у цих виробах комплексно поєднуються різні техніки художньої обробки деревини.

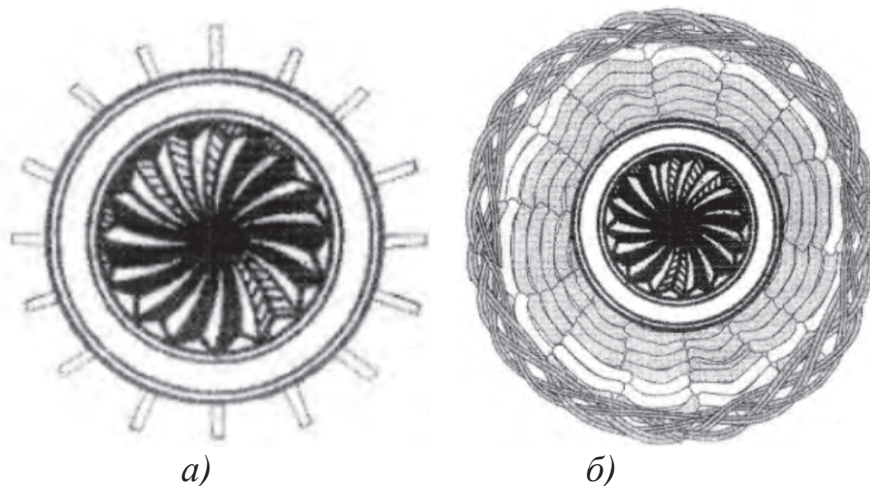

Рис. 2.10. Плетіння декоративної тарелі на суцільній основі

3. Технологія виготовлення підставки під вазони.

Для витких кімнатних рослин, які вирощують у невеликих горщиках, можна виготовити підвісні настінні кашпо. Дно для таких виробів робити не обов'язково, тому використовують під час виготовлення виробів тренувальну дошку. В отвори найменшого з концентричних кіл та отвори прямої, яка

проведена через їх центр, вкладають пруті відповідної товщини, з яких два розміщені на перетині прямої з колом, мають найбільшу довжину, а 5, розміщених по прямій, і 10 розміщених по колу, дещо коротші. Вони й будуть утворювати каркас. Знизу ці стовпчики обплітають шнурочком, потім виконують роботу простим плетінням, дещо розсуваючи при цьому пруті. Виплівши простим плетінням $\frac{2}{3}$ висоти виробу, його закріплюють, знову виконавши шнурочок з двох прутів. Потім на певній висоті закінчують плетіння передньої частини загинкою, виконавши перед тим шнурочок з 2–3 рядів простого плетіння. Кінці 10-ти передніх стовпчиків при цьому заплітають всередину, а їх залишки обрізають. Задні 5 стовпчиків залишають довгими, обрізають їх кінці по колу й обплітають по колу шнурочком з 3-х прутів. Два найдовші стовпчики згинають дугою і, закріпивши на протилежних кінцях виробу, обкручують тонким вербовим прутом або вербовою стрічкою, утворивши таким способом ручку-підвіску.

г) закріплення вивченого матеріалу.

Питання для закріплення вивченого матеріалу:

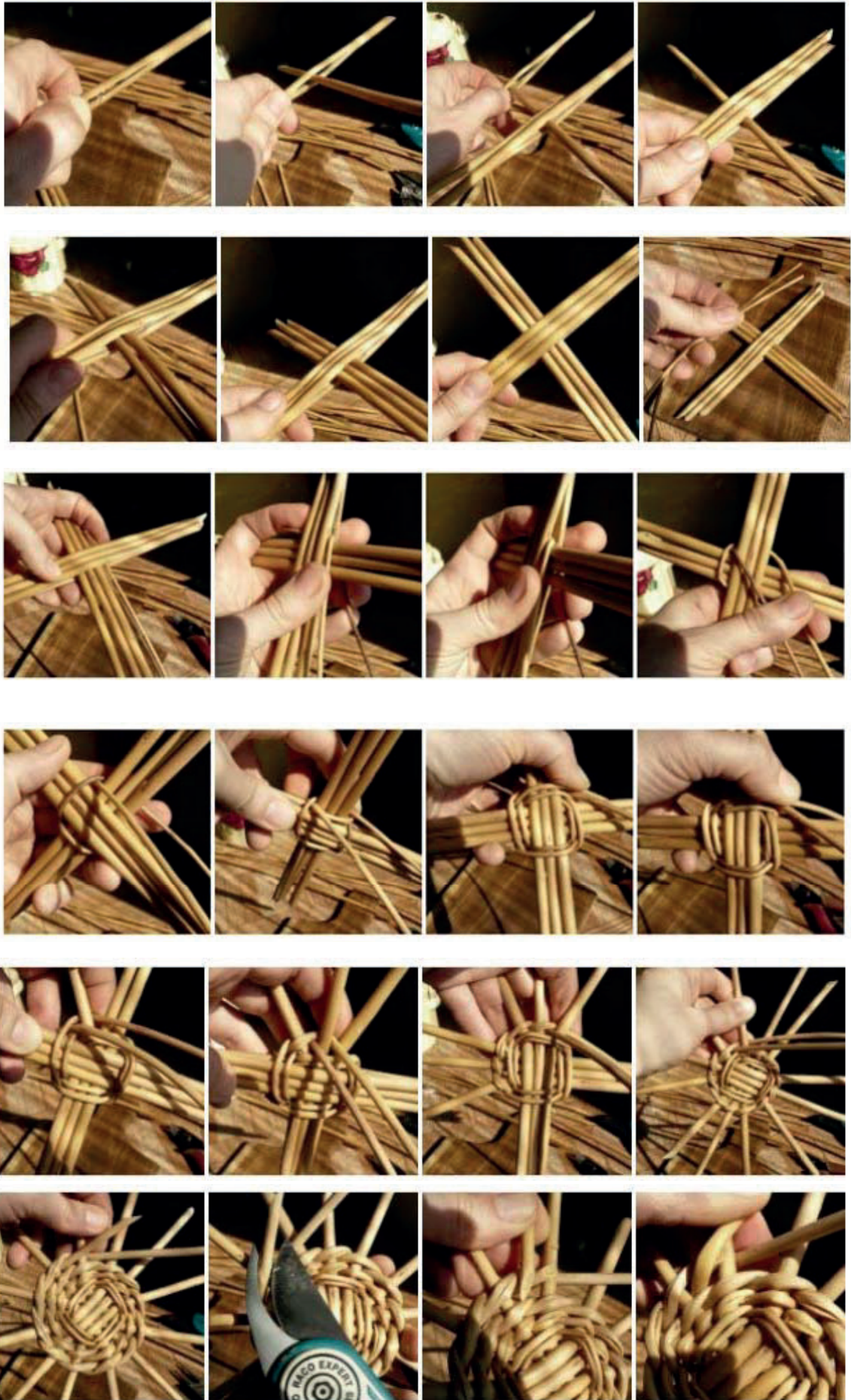
1. Які вироби можна виготовляти з лози способом художнього плетіння?
2. У чому подібність технології художнього плетіння різних виробів з вербової лози?
3. Розкрийте коротко особливості плетіння декоративної тарелі.
4. Розкрийте коротко особливості плетіння підставки під вазони (кашпо).

4. Практична робота (70-75% всього часу заняття):

а) визначення завдань практичної діяльності школярів:

1. Згідно інструкційної карти [8] виготовити дно декоративної тарелі.
2. Виготовити обвід декоративної тарелі.
3. Зачистити виріб.
4. Полакувати виріб.

Послідовність виготовлення дна декоративної тарелі

б) вступний інструктаж.

в) поточний інструктаж.

з) заключний інструктаж.

5. Підведення підсумків заняття (8-10 хв.):

- а) визначення умов припинення роботи учнів;
- б) аналіз учнівських робіт і демонстрування кращих із них;
- в) визначення характерних недоліків у роботі школярів та намічання шляхів їх усунення (проведення заключного інструктажу);
- г) загальна характеристика діяльності учнів при виконанні теоретичних і практичних завдань.

6. Прибирання майстерні (до 7 хв.):

- а) прибирання учнями своїх робочих місць;
- б) прибирання приміщення майстерні черговими.

ВИСНОВКИ

Працюючи над магістерською роботою на тему: «Особливості прилучення школярів до національних мистецьких традицій (на прикладі народних художніх промислів і ремесел Закарпатської області)», нами розв'язано усі поставлені завдання й одержано такі висновки:

1. Наведено загальні відомості про народні художні промисли і ремесла; здійснено характеристику традиційних народних художніх промислів і ремесел Закарпаття.

Народні художні промисли – особлива форма народної творчості, пов'язана зі створенням художніх виробів утилітарного та естетичного призначення, що реалізується на засадах колективного засвоєння та розвитку традиційного мистецтва у певному регіоні в ході творчої ручної праці народних умільців.

Народні художні промисли, як творчість, тісно пов'язані з питаннями формування художнього смаку, загальних уявлень про закони мистецтва, без яких неможливе повне знання про архітектуру, предметний світ, засоби художнього синтезу просторового середовища.

Народні художні промисли об'єднують покоління людей, оскільки тісно пов'язані з умовами життя і побутовими потребами (в житлі, одязі, предметах побуту, озброєнні), зберігають специфічні, часто унікальні явища художнього досвіду, що передаються нащадкам.

Закарпаття – унікальний регіон України, якому притаманна високохудожня і різножанрова народна творчість, що базується на національних традиціях.

Серед народних художніх промислів на Закарпатті найбільшого поширення набули гончарство, гутництво, ткацтво, килимарство, виправка шкіри, лозоплетіння.

2. Досліджено роль і значення народних художніх промислів і ремесел для формування гармонійно розвиненої особистості учнів.

Засвоєння різних видів народної творчості забезпечує ефективне формування у школярів умінь і навичок реалізації своїх творчих задумів, створення власних мистецьких проєктів. Це один зі шляхів розвитку творчого потенціалу особистості.

Робота над створенням декоративно-ужиткового виробу передбачає наявність у школярів сформованих умінь спостерігати, здатності до раціонального мислення, конкретизації, систематизації й узагальнення. Ефективне засвоєння учнями технологій художньо-трудової діяльності передбачає й усвідомлення декоративних можливостей природних матеріалів, і активну діяльність фантазії, набуття техніко-технологічних знань й відповідного досвіду. У процесі художньо-трудової діяльності в учнів формується своєрідне відчуття матеріалу, його декоративних властивостей, що є важливим критерієм високого художнього смаку.

3. Обґрунтовано можливості залучення учнів до народних художніх промислів і ремесел Закарпаття (на прикладі художнього плетіння з лози).

Оволодіваючи певними видами народного мистецтва, підростаюче покоління всмоктує духовність, національну ідентичність, культуру поведінки, засвоює красу рідного краю. Тому, з метою успішного формування людини-творця необхідно відроджувати і розвивати у школах народні художні промисли.

Для плетіння з вербової лози в шкільних умовах необхідно належним чином організувати робоче місце. Воно оснащується відповідно до характеру виконуваної роботи інструментами, пристроями та матеріалами. При розміщенні матеріалів та інструментів на робочому місці слід враховувати певні вимоги наукової організації праці.

Перед виготовленням виробів з вербової лози, потрібно ознайомити школярів з базовими технологічними операціями плетіння, адже від здатності їх належним чином виконувати залежать не лише міцність виробу, але і його зовнішній естетичний вигляд.

Відповідно у магістерській роботі ми пропонуємо систему тренувальних вправ для учнів: вправа 1 «Виконання простого плетіння»; вправа 2 «Формування умінь і навичок плетіння рядами»; вправа 3 «Виконання пошарового плетіння»; вправа 4 «Квадратне плетіння»; вправа 5 «Плетіння шнурочком».

4. Розроблено поширений план-конспект уроку з трудового навчання на тему «Технологія виготовлення виробів з вербової лози». Тип уроку – комбінований. Урок орієнтований на ознайомлення учнів з технологією виготовлення декоративної тарелі та підставки під вазони, а також формування практичних умінь і навичок плетіння відповідних виробів з вербової лози.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович Є.А., Захарчук-Чурай Р.В., Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів: Світ, 1993. 272 с.
2. Балагурі Е.А. Закарпаття – земля слов'янська. Ужгород: Карпати, 1976. 157 с.
3. Богуш А.М., Лисенко Н.В. Українське народознавство: навч. пос. Київ: Вища школа, 1994. 398 с.
4. Ващенко Г. Виховний ідеал : підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. Т.1. Полтава: Полтавський вісник, 1994. 196 с.
5. Веремійчук І. Конструювання об'ємних виробів з природного матеріалу. *Початкова школа*. 1999. №11. С. 26-28.
6. Воропай О. Звичаї нашого народу: Етнографічний нарис. Київ: Оберіг, 1991. 456 с.
7. Гайова Є. Сорочки долинян Закарпаття. *Народне мистецтво*. 2005. Вип. 29-30. С. 46.
8. Глушак Д.Д. Посібник з лозоплетіння: Режим доступу: http://shron1.chtyvo.org.ua/Hlushak_DD/Posibnyk_z_lozopletinnia.pdf.
9. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
10. Горинь Г.Й. Шкіряні промисли західних областей України. Київ: Знання, 1986. 84 с.
11. Денисенко Л.І. Трудове навчання. Обслуговуючі види праці: підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Педагогічна думка, 2005.
12. Дузь Б.Г., Сергійчук З.О., Стельмахович М.Г. Основи національного виховання. Київ: Інформаційно-видавничий центр, 1993. С. 149.
13. Зінкевич Л.В. Вибрані педагогічні праці. Київ: Вища школа, 1999. 308 с.
14. Ігнатенко П.Р., Поплужний В.Л., Косарева Н.І., Крицька Л.В. Виховання громадянина: Психолого-педагогічний і народознавчий аспекти: навч.-

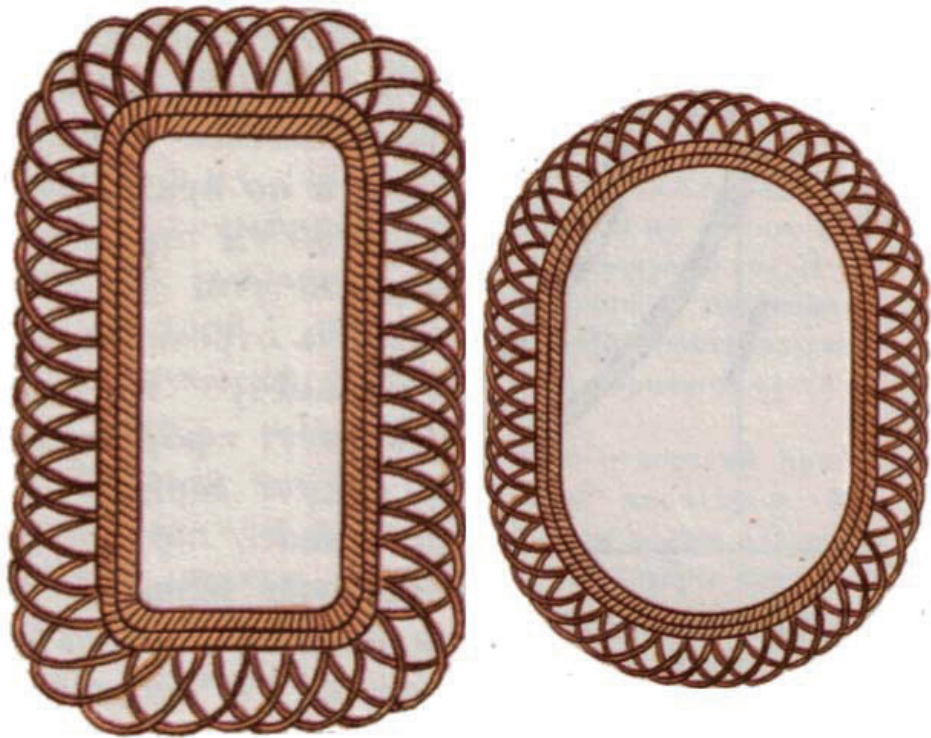
- метод. пос. Київ: Інститут змісту і методів навчання, 1997. 252 с.
15. Карапанський С.А. Плетені вироби. Ужгород: Екологія, 2012. 108 с.
 16. Ковальчук О.В. Українське народознавство. Київ: Освіта, 1994. 176 с.
 17. Кучерявий І.Т., Клепиков О.І. Творчість – основа розвитку потенційних джерел особистості: навч. посібник. Київ: Вища школа, 2000. 288 с.
 18. Кузьмінський А.І. Педагогіка: підручник. Київ: Знання-Прес, 2003. 418 с.
 19. Легенький Ю. Г., Ткаченко Л.П. Система моди: культурологія, естетика, дизайн. Київ: ГАЛПУ, 1998. 224 с.
 20. Ленъ А.Б. Відкриймо наші скарби. *Рідна школа*. 1994. № 8. С. 15.
 21. Наудко В.І., Артюх Л.Ф., Горленко В.Ф. Культура і побут населення України. Київ: Либідь, 1993. 88 с.
 22. Одинець Н. Лозоплетіння як засіб формування національної самосвідомості учнів середньої загальноосвітньої школи. *Трудова підготовка*. 2000. №1. С. 14-16.
 23. Павлюк С.П., Горинь Г.Й., Кирчів Р.С. Українське народознавство. Львів: Видавничий центр «Фенікс», 1994. 607 с.
 24. Радкевич В.О., Пашенко Г.М. Технологія вишивки: підручник / За ред. Н.Г. Ничкало. Київ: Вища школа, 1997. 360 с.
 25. Рапацевич Е.С. Формування технічних здібностей у школярів. Київ: Школяр, 1997. 95 с.
 26. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. пос. Київ: Інтерпроф, 2002. 270 с.
 27. Сайко В.П. Українознавство. Київ: Зодіак-ЕКО, 1994. 400 с.
 28. Сидорович С.Й. Художня тканина західних областей УРСР. Київ : Наукова думка, 1979. 153 с.
 29. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. Київ: Рад. школа, 1978. 283 с.
 30. Тимків Б.М., Кавас К.М. Основи композиції у декоративно-ужитковому мистецтві. Львів, 1996. С.35-57
 31. Трудове навчання. Програма для 5–9 класів. Київ, 2017.

32. Українські народні ремесла: рукопис / За ред. Д.О. Тхоржевського :
Режим доступу: [https://tehnologii.ucoz.org/load/remesla_ta_mistectva/
ukrajinski_narodni_remesla_za_red_d_o_tkhorzhevskogo/18-1-0-241](https://tehnologii.ucoz.org/load/remesla_ta_mistectva/ukrajinski_narodni_remesla_za_red_d_o_tkhorzhevskogo/18-1-0-241).
33. Ушинський К.Д. Твори в 6-ти томах. Т.1. Київ: Радянська школа, 1983.
488 с.
34. Хворонович А.С. Декоративно-прикладне мистецтво в школі. Чернівці
Простір, 2006. 216 с.
35. Художні промисли України: Альбом / Укладачі: Н.М. Кисельова, Н.М.
Попенко. Київ: Мистецтво, 1979. 253 с.

ДОДАТКИ

Додаток 1

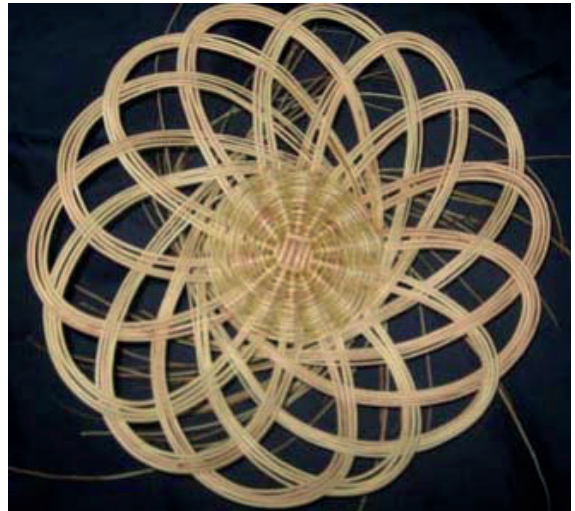
Зразки учнівських робіт, виготовлених плетінням з вербової лози

Підноси

Хлібниця

Підставки під гарячий посуд

Кошик для фруктів